ASPI | Afarand Scholarly Publishing Institute; Turkey
ISSN: 2538-4384; Geographical Researches. 2025;40(2):143-149 10.58209/geores.40.2.143

Role of Urban Security Factors in Enhancing Women's Presence in Public Urban Spaces in Keshavarz Boulevard, Tehran

ARTICLE INFO

Article Type
Original Research

Authors
Hoseini Lahoordi M.[1] *MSc*
Nasiri A.[2]* *MSc*
Khezerlou P.[3] *MSc*

How to cite this article
Hoseini Lahoordi M, Nasiri A, Khezerlou P. Role of Urban Security Factors in Enhancing Women's Presence in Public Urban Spaces in Keshavarz Boulevard, Tehran. Geographical Researches. 2025;40(2):143-149.

[1]Department of Architecture and Urban Planning, Shahr-e-Qods Center (Sh.C.), Islamic Azad University, Shahr-e-Qods, Iran
[2]Department of Urban Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran
[3]Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz University of Islamic Arts, Tabriz, Iran

***Correspondence**
Address: Department of Urban Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Enghelab squre, Vesal Street, Tehran, Iran. Postal Code: 1478734787
Phone: +98 (21) 44576535
anasiri5173@gmail.com

Article History
Received: May 10, 2025
Accepted: June 15, 2025
ePublished: June 20, 2025

ABSTRACT

Aims The aim of this study is to evaluate the role of urban security components in enhancing women's presence in public spaces along Keshavarz Boulevard in Tehran.

Methodology This research was a quantitative study conducted in 2024 to examine the impact of urban security factors on women's presence in public spaces in Keshavarz Boulevard. Data were collected using a structured questionnaire. For data analysis, statistical tests including one-way ANOVA, Pearson correlation, and linear regression model were applied in SPSS 27 to investigate the relationship between security components and women's spatial presence.

Findings The one-way ANOVA results indicated that only three indicators (spatial design and physical form, past experiences of insecurity, and gender perception in space) had significant differences across age groups, while the other parameters did not. The Pearson correlation test revealed a significant and positive relationship between physical, social, and mental dimensions of security and women's spatial presence, with the highest correlations found for urban cleanliness and spatial design. Regression analysis further confirmed that the physical (79%), social (56%), and mental (64.9%) dimensions had a substantial explanatory power regarding women's presence in urban spaces.

Conclusion The physical, social, and mental aspects of urban security significantly influence women's participation in public spaces. Specifically, environmental design, cleanliness, and subjective experiences of insecurity play a major role.

Keywords Urban Public Space; Women's Security; Presence in Public Space; Keshavarz Boulevard

CITATION LINKS

[Beebeejaun, 2009] Making safer places: Gender and the right to the city; [Carmona, 2019] Principles for public space design, planning to do better; [Datta & Ahmed, 2020] Intimate infrastructures: The rubrics of gendered safety and urban violence in Kerala, India; [Foster *et al.*, 2010] Neighbourhood design and fear of crime: A social-ecological examination of the correlates of residents' fear in new suburban housing developments; [Foster *et al.*, 2016] Are liveable neighbourhoods safer neighbourhoods? Testing the rhetoric on new urbanism and safety from crime in Perth, Western Australia; [Foster *et al.*, 2013] Planning safer suburbs: Do changes in the built environment influence residents' perceptions of crime risk?; [Ghodsi *et al.*, 2017] Women mental imagine and objective experience on security (case study: Women working in the unofficial sector of Hamadan Town); [Kallus & Churchman, 2004] Women's struggle for urban safety. The Canadian experience and its applicability to the Israeli context; [Karimi *et al.*, 2024] Examining the physical role of the environment in the social security of women in the urban public spaces under study: Varamin city parks; [Mahadevia & Lathia, 2019] Women's safety and public spaces: Lessons from the Sabarmati riverfront, India; [Mehta, 2019] Space, time, and agency on the Indian street; [Mehta & Nogalski, 2024] Suburban camouflage in urban neighbourhoods: New building typologies and their impact on social life of residential streets; [Mohammadi Birang & Azar, 2019] Analyzing women's sense of security in public spaces with emphasis on urban parks; [Navarrete-Hernandez *et al.*, 2023] Planning for fear of crime reduction: Assessing the impact of public space regeneration on safety perceptions in deprived neighborhoods; [Roberts, 1998] Urban design, gender and the future of cities; [Roosta & Ahmadi, 2019] Evaluating the impact of environmental factors on women's sense of safety (case study: Sahlabad neighborhood- Shiraz); [Roy & Bailey, 2021] Safe in the city? Negotiating safety, public space and the male gaze in Kolkata, India; [Salehi & Hosseini, 2021] The investigating environmental factors affecting women's sense of security in Sabzevar; [Shariati Mazinani & Foroghzadeh, 2017] Urban public spaces and women security: The case study of Mashhad; [Taylor *et al.*, 2019] Urban park crime: Neighborhood context and park features; [Trench *et al.*, 1992] Safer cities for women: Perceived risks and planning measures; [Putra *et al.*, 2023] Understanding the position of urban spatial configuration on the feeling of insecurity from crime in public spaces; [Yaran *et al.*, 2019] Investigating the contribution of physical components of women's sense of safety to open spaces of urban tourism, case study: 30 Tir street; [Zavadskas *et al.*, 2019] Safety evaluation methodology of urban public parks by multi-criteria decision making;

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

نقش مولفه‌های امنیت شهری در تقویت حضور زنان در فضاهای عمومی در بلوار کشاورز، تهران

محمود حسینی لاهوردی MSc
گروه شهرسازی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر قدس، ایران
احمد نصیری* MSc
گروه برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
پانته‌ا خضرلو MSc
گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

چکیده

اهداف: هدف از پژوهش حاضر ارزیابی نقش مولفه‌های امنیت شهری در تقویت حضور زنان در فضاهای عمومی در بلوار کشاورز تهران است.

روش‌شناسی: این پژوهش از نوع کمّی بود که در سال ۱۴۰۳ به منظور بررسی تاثیر مولفه‌های امنیت شهری بر حضور زنان در فضاهای عمومی، در بلوار کشاورز تهران، انجام گرفت. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری آنالیز واریانس، همبستگی پیرسون و مدل رگرسیون خطی در محیط SPSS ورژن ۲۷ استفاده شد تا ارتباط بین مولفه‌های امنیتی و حضورپذیری زنان در فضاهای عمومی بررسی شود.

یافته‌ها: نتایج آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه مشخص کرد که تنها سه شاخص طراحی فضا و فرم کالبدی، تجربه‌های پیشین از ناامنی و نقش جنسیت در فضا تفاوت معناداری بین گروه‌های سنی دارند، در حالی که سایر شاخص‌ها تفاوت معناداری نداشتند. آزمون همبستگی پیرسون ارتباط مثبت و معناداری بین مولفه‌های کالبدی، اجتماعی و ذهنی با حضورپذیری زنان نشان داد که بیشترین همبستگی مربوط به پاکیزگی فضای شهری و طراحی فضا بود. تحلیل رگرسیون نیز بیانگر تاثیر قابل توجه سه بُعد کالبدی (۷۹٪ واریانس تبیین شده)، اجتماعی (۵٦٪) و ذهنی (٦٤/۹٪) بر حضور زنان بود.

نتیجه‌گیری: عوامل کالبدی، اجتماعی و ذهنی امنیت شهری به‌ویژه طراحی محیط، پاکیزگی و تجربه‌های ذهنی ناامنی به طور معناداری بر حضور زنان در فضاهای عمومی تاثیر دارند.

کلیدواژگان: فضای عمومی شهری، امنیت زنان، حضورپذیری، بلوار کشاورز

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۵

*نویسنده مسئول: anasiri5173@gmail.com

مقدمه

در مطالعات معاصر شهری، فضای شهری دیگر صرفاً یک ساختار کالبدی یا زیبایی‌شناختی تلقی نمی‌شود بلکه به عنوان بستری اجتماعی و پویا برای شکل‌گیری تعاملات انسانی مورد توجه قرار گرفته است [Mehta & Nogalski, 2024; Carmona, 2019]. با وجود این تحول مفهومی، همچنان طراحی و تحلیل فضاهای شهری عمدتاً با رویکردی فرمالیستی صورت می‌گیرد و نسبت به محتوای اجتماعی و معنایی فضا، توجه کمتری مبذول می‌شود [Carmona, 2019]. فضای شهری در معنای واقعی خود، ترکیبی است از فرم کالبدی، روابط اجتماعی و معانی جمعی. با این حال، در بسیاری از شهرهای امروزی، آنچه به عنوان فضای شهری شناخته می‌شود، اغلب شامل فضاهای باقی‌مانده و ناکارآمدی است که نه‌تنها فاقد معنا هستند بلکه کارکرد اجتماعی موثری نیز ندارند [Mehta, 2019]. در این میان، یکی از مسایل مهم و چالش‌برانگیز، موضوع حضور زنان در فضاهای عمومی شهری است. در بسیاری از جوامع، مشارکت فعال زنان در عرصه‌های عمومی به دلایل متعددی از جمله نبود امنیت کافی، آزارهای خیابانی و طراحی نامناسب محیط با محدودیت‌هایی مواجه شده است [Putra *et al.*, 2023; Kallus & Churchman, 2004]. تامین فضاهایی امن، در دسترس و پاسخ‌گو به نیازهای واقعی زنان، نه‌تنها به افزایش مشارکت و حضور آنها در فضاهای شهری کمک می‌کند بلکه موجب تقویت عدالت اجتماعی، افزایش سرمایه اجتماعی و شکل‌گیری هویت شهری فراگیر خواهد شد [Zavadskas *et al.*, 2019; Taylor *et al.*, 2019; Roberts, 1998].

در سال‌های اخیر، احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی، به موضوعی مهم در پژوهش‌های شهری تبدیل شده است [Navarrete-Hernandez *et al.*, 2023; Roy & Bailey, 2021; Beebeejaun, 2009; Trench *et al.*, 1992]. مطالعات متعددی نشان داده‌اند که مولفه‌های کالبدی و غیرکالبدی در شکل‌گیری این احساس نقش دارند. مطالعات *فاستر* و همکاران و *مهادویا* و *لاتیا* تاکید کرده‌اند که حضور مستمر جمعیت، فعالیت‌های شبانه و نظارت غیررسمی «چشمان ناظر» جیکوبزی، مکمل اجزای کالبدی هستند و بدون آنها حتی فضاهای نورانی نیز می‌توانند ناامن تلقی شوند [Foster *et al.*, 2010; Foster *et al.*, 2013; Foster *et al.*, 2016; Mahadevia & Lathia, 2019]. در پژوهش *داتا* و *احمد* بُعد ذهنی امنیت برجسته شده و نشان می‌دهد تجربه‌های پیشین از آزار یا مزاحمت و نیز الگوهای فرهنگی نقش جنسیتی، می‌تواند زنان را از حضور در محیط‌هایی که به‌ظاهر ایمن هستند باز دارد [Datta & Ahmed, 2020].

کریمی و همکاران در پژوهشی در پارک‌های ورامین به این نتیجه رسیده‌اند که عوامل کالبدی در مقایسه با عوامل غیرکالبدی تاثیر بیشتری در احساس امنیت زنان دارند [Karimi *et al.*, 2024]. مطالعات دیگری نیز بر اهمیت کیفیت کالبدی فضاهای شهری در ارتقای احساس امنیت زنان تاکید داشته‌اند. *صالحی* و *حسینی* در سبزوار، متغیرهایی چون تعلق مکانی، خوانایی و نظم محیطی را موثر دانسته‌اند [Salehi & Hosseini, 2021]. *محمدی بیرنگ* و *آذر* در تبریز نشان داده‌اند که پارک‌های شهری و خطی در مقایسه با پارک‌های محله‌ای، امنیت بیشتری برای زنان فراهم می‌کنند [Mohammadi Birang & Azar, 2019]. *شریعتی مزینانی* و *فروغ‌زاده* در مشهد دریافته‌اند که فضاهایی چون زیرگذرها و فضاهای بی‌دفاع، بیشترین احساس ناامنی را در زنان ایجاد می‌کنند [Shariati Mazinani & Foroghzadeh, 2017]. *یاران* و همکاران نیز در خیابان سی تیر تهران، مولفه‌های کالبدی را در افزایش امنیت فضاهای گردشگری موثر ارزیابی می‌کنند [Yaran *et al.*, 2019]. همچنین، *روستا* و *احمدی* در محله سهل‌آباد شیراز، نورپردازی و حس تعلق به محله را مهم‌ترین عوامل موثر بر احساس امنیت زنان عنوان کرده‌اند [Roosta & Ahmadi, 2019]. *قدسی*

و همکاران نیز در همدان نشان داده‌اند که بُعد ذهنی احساس امنیت، در مقایسه با عوامل عینی، نقش پررنگ‌تری ایفا می‌کند و جنسیت به عنوان مهم‌ترین عامل در تجربه ناامنی زنان شناخته می‌شود [Ghodsi *et al.*, 2017].

در این راستا، پژوهش حاضر با تمرکز بر بلوار کشاورز تهران، یکی از مهم‌ترین و پرترددترین فضاهای عمومی شهری، در صدد بررسی نقش مولفه‌های امنیت شهری در ارتقای حضور اجتماعی زنان است. این پژوهش با رویکردی کمّی و با استفاده از شاخص‌های امنیت شهری (اعم از کالبدی، ذهنی و اجتماعی)، تلاش می‌کند نشان دهد که ابعاد مختلف امنیت شهری تا چه اندازه می‌توانند در افزایش حضور و مشارکت زنان در فضاهای عمومی موثر باشند و چه راهکارهایی می‌توان برای بهبود وضعیت موجود ارایه داد.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کمّی بوده و در سال ۱۴۰۳ به منظور بررسی تاثیر مولفه‌های امنیت شهری بر حضور زنان در فضاهای عمومی در بلوار کشاورز تهران صورت گرفت. بلوار کشاورز یکی از قدیمی‌ترین و شاخص‌ترین فضاهای عمومی شهر تهران است که به عنوان یک محور شهری مهم، نه‌تنها کارکرد ارتباطی دارد، بلکه به دلیل ویژگی‌های کالبدی، تاریخی و اجتماعی‌اش نقشی نمادین در خاطره جمعی شهروندان ایفا می‌کند. این بلوار که از میدان ولیعصر تا خیابان کارگر امتداد دارد، در کنار دسترسی بالا و تراکم کاربری‌های فرهنگی، تجاری، درمانی و آموزشی از دیرباز محل تردد گسترده شهروندان، به‌ویژه زنان، دانشجویان و مراجعین مراکز درمانی و اداری بوده است. با وجود این موقعیت ممتاز، فضای بلوار کشاورز در سال‌های اخیر با چالش‌هایی در زمینه امنیت اجتماعی و ادراکی مواجه شده که می‌تواند مانعی برای حضور فعال و ایمن زنان در این فضای شهری باشد. عواملی مانند کاهش نظارت اجتماعی در ساعات خاص، فضاهای نیمه‌فعال و تو در تو، فقدان نورپردازی مناسب در برخی مقاطع شبانه و نبود امکانات پاسخ‌گو به نیازهای جنسیتی موجب شده تا برخی زنان تجربه‌ای همراه با ناامنی و محدودیت از حضور در این محیط داشته باشند.

اهمیت بررسی موضوع امنیت زنان در بلوار کشاورز از این جهت مضاعف است که این محور یکی از معدود فضاهای پیاده‌مدار تهران به شمار می‌رود و پتانسیل بالایی برای ایفای نقش در ارتقای عدالت فضایی و حضورپذیری اجتماعی دارد. ارزیابی مولفه‌های امنیت شهری در این فضا می‌تواند الگویی برای بهبود وضعیت دیگر فضاهای مشابه در سطح شهر ارایه دهد و از این رو، پرداختن به آن در قالب پژوهشی جامع، ضرورتی اساسی در راستای توسعه شهری پایدار و فراگیر به شمار می‌رود.

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه زنان حاضر در بلوار کشاورز تهران در گروه‌های ۱۳-۱۸ سال، ۱۶-۶۴ سال و بیشتر از ۶۵ سال بود. به دلیل گستردگی جامعه و محدودیت‌های زمانی و مکانی، نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده در پاییز و زمستان ۱۴۰۳ انجام شد تا نمونه‌ای نماینده از زنان فعال در این فضا فراهم شود. حجم نمونه براساس فرمول کوکران و با درنظرگرفتن سطح اطمینان ۹۵٪ و خطای نمونه‌گیری ۵٪، ۳۷۴ نمونه تعیین گردید. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه استفاده شده است. پرسش‌نامه شامل سوالات بسته بود که براساس متغیر امنیت شهری به عنوان متغیر مستقل و حضورپذیری بانوان در فضا به عنوان متغیر وابسته طراحی شد. پرسش‌نامه این پژوهش بر پایه مرور نظام‌مند متون نظری و مطالعات پیشین مرتبط با امنیت شهری طراحی گردید. در مرحله اول، براساس تحلیل محتوای منابع معتبر مانند مطالعات *فاستر* و همکاران و *کارمونا* [Foster *et al.*, 2013; Carmona, 2019]، سه بُعد اصلی امنیت (کالبدی، اجتماعی و ذهنی) و ۱۵ شاخص فرعی استخراج شد. به تناسب هر شاخص، تعدادی گویه (item) طراحی شد که در مجموع، پرسش‌نامه شامل ۵۳ گویه بسته با مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، تاحدودی، کم، خیلی کم) گردید. به منظور سنجش روایی صوری و محتوایی، نسخه اولیه پرسش‌نامه در اختیار سه متخصص حوزه مطالعات شهری و جنسیت قرار گرفت و اصلاحات لازم براساس نظرات آنها انجام شد. برای ارزیابی پایایی داخلی، آزمون آلفای کرونباخ روی داده‌های حاصل از یک پیش‌آزمون ۳۰ نمونه‌ای اجرا شد که مقدار کل آلفا برابر با ۰/۷۸٤ بود و پایایی مناسب ابزار را تایید کرد. همچنین به منظور بررسی روایی سازه‌ای، تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) با استفاده از روش تحلیل مولفه‌های اصلی (PCA) و چرخش واریماکس انجام گرفت. معیار KMO برابر با ۰/۷۱۵ و آزمون بارتلت معنادار بود ($p<0/05$)، که نشان‌دهنده کفایت نمونه برای تحلیل عاملی بود. نتایج تحلیل عاملی، ساختار سه‌بُعدی پیشنهادی را تایید کرده و گویه‌های نامناسب از ابزار حذف شدند. در نهایت، نسخه نهایی پرسش‌نامه با ۳۷ گویه در میدان اجرا شد (جدول ۱).

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری در محیط SPSS ورژن ۲۷ استفاده شد تا ارتباط بین مولفه‌های امنیتی و حضورپذیری زنان در فضاهای عمومی بررسی شود. آزمون‌های آماری استفاده‌شده به شرح ذیل بودند:

۱- آزمون همبستگی پیرسون: برای بررسی ارتباط بین متغیرهای مختلف امنیت و حضورپذیری زنان؛

۲- آنالیز واریانس (ANOVA): برای مقایسه تفاوت‌های میان گروه‌ها و بررسی اثرات عوامل مختلف طراحی شهری بر احساس امنیت و حضور زنان؛

۳- مدل رگرسیون خطی: برای پیش‌بینی اثرات مولفه‌های امنیت فضا بر میزان حضور زنان در فضاهای عمومی.

یافته‌ها

سه مولفه طراحی فضا و فرم کالبدی، تجربه‌های پیشین از ناامنی و نقش جنسیت در فضا میان گروه‌های سنی مختلف، تفاوت معنادار آماری داشتند. این نتایج بیانگر آن بود که برداشت زنان از امنیت نه صرفاً یک ادراک همگن، بلکه پدیده‌ای تجربه‌محور و وابسته به زمینه‌های زیستی و اجتماعی است (جدول ۲).

جدول ۱) معرفی شاخص‌ها و مولفه‌های پژوهش

متغیر	مولفه	شاخص
کالبدی	روشنایی و نورپردازی	میزان روشنایی شبانه، عدم وجود نقاط تاریک
	دیده‌شدن و دیدپذیری	دید مناسب، عدم وجود نقاط کور، وجود چشمان ناظر، کنترل فضا، حضور پلیس
	طراحی فضا و فرم کالبدی	عدم وجود موانع بصری، پرهیز از زوایای تند و پنهان، چیدمان مناسب مبلمان، کیفیت مناسب مبلمان شهری
	دسترسی‌پذیری	دسترسی به مترو، دسترسی به اتوبوس سریع شهری، دسترسی به اتوبوس، دسترسی به تاکسی
	کاربری زمین	اختلاط کاربری‌ها، وجود کاربری‌های ۲۴ساعته (کافه، مغازه، مراکز خدماتی)، وجود مراکز جاذب جمعیت
	پاکیزگی فضای شهری	نبود زباله، گرافیتی، دیوارنویسی‌های تهدیدآمیز، وجود فضای سبز نگهداری‌شده
	فضاهای بی‌دفاع شهری	وجود زیرگذر، فضاهای متروکه، پارکینگ‌های رهاشده، ساختمان‌های نیمه‌کاره
اجتماعی	همه‌شمولیت	امکان حضور با ویلچر، امکان حضور با کالسکه، امکان حضور با بچه، امکان حضور سالمندان، وجود رهگذران در ساعات مختلف شبانه‌روز
	نقش زمان (شب/روز)	تفاوت احساس امنیت در ساعات شب و روز، افزایش ناامنی در تاریکی و خلوتی شبانه، وجود اراذل و اوباش در ساعات شب، عدم کنترل فضا در ساعات شب
	ساختار اجتماعی محله	انسجام اجتماعی، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، روابط همسایگی و آشنایی
	رفتار کاربران فضا	وجود مزاحمین، معتادان، ولگردها یا رفتارهای تهدیدآمیز
ذهنی	اعتماد اجتماعی	اعتماد به نیروهای انتظامی، اعتماد به سایر شهروندان حاضر در فضا
	حس تعلق و آشنایی با فضا	شناخت از محله، احساس مالکیت و مشارکت در محیط، سابقه حضور مکرر در فضا
	تجربه‌های پیشین از ناامنی	تجربه مزاحمت، سرقت، آزار خیابانی
	نقش جنسیت در فضا	میزان حضور زنان در فضا، امکان کنشگری اجتماعی زنان، رفتار دیگران با زنان

جدول ۲) نتایج آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه بین گروه‌های سنی مختلف (درجه آزادی بین گروه‌ها=۲)

متغیر	F	سطح معناداری
روشنایی و نورپردازی	۱/۷۷۲	۰/۱۷۱
دیده‌شدن و دیدپذیری	۰/۴۲۷	۰/۶۵۳
طراحی فضا و فرم کالبدی	۳/۰۹۱	۰/۰۴۷
دسترس‌پذیری	۰/۱۱۱	۰/۸۹۵
کاربری زمین	۲/۰۸۰	۰/۱۲۶
پاکیزگی فضای شهری	۲/۸۶۴	۰/۰۵۸
فضاهای بی‌دفاع شهری	۰/۶۱۷	۰/۵۴۰
همه‌شمولیت	۰/۵۰۵	۰/۶۰۴
نقش زمان (شب/روز)	۰/۳۲۴	۰/۷۲۳
رفتار کاربران فضا	۱/۹۸۰	۰/۱۴۰
ساختار اجتماعی محله	۱/۶۴۹	۰/۱۹۴
اعتماد اجتماعی	۱/۷۷۸	۰/۱۷۰
حس تعلق و آشنایی با فضا	۱/۵۱۳	۰/۲۲۲
تجربه‌های پیشین از ناامنی	۳/۱۷۶	۰/۰۴۳
نقش جنسیت در فضا	۳/۶۰۹	۰/۰۲۸

از سوی دیگر، مولفه‌هایی مانند روشنایی، ساختار اجتماعی محله و اعتماد اجتماعی میان گروه‌های مختلف تفاوت معناداری نداشتند. این یافته حاکی از آن بود که برخی مولفه‌های امنیت، نظیر حضور نور و نظم اجتماعی، به عنوان عناصر پایه‌ای و مورد انتظار، در تمام سنین به گونه‌ای یکنواخت ادراک شده‌اند. این مولفه‌ها به عنوان عناصر «حداقلی» امنیت در فضاهای شهری تلقی شدند و اغلب فقدان آنها بیشتر از حضورشان در تجربه فردی نمایان می‌شد.

آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که میان تمامی مولفه‌های سه‌گانه امنیت (کالبدی، اجتماعی، ذهنی) و متغیر حضورپذیری زنان، رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود داشت (p=۰/۰۰۱). به‌ویژه، مولفه‌های پاکیزگی فضا (r=۰/۶۰۴) و طراحی کالبدی (r=۰/۵۹۴) بالاترین ضرایب همبستگی را نشان دادند. این نتیجه نشان داد که نخستین مواجهه حسی فرد با فضا، همان طور که در نظریه‌های ادراک محیطی نیز آمده است، نقش مهمی در فعال‌سازی یا مهار حضور اجتماعی ایفا کرده است. پاکیزگی و انسجام فیزیکی فضا با کاهش نشانه‌های بصری ناامنی (مانند زباله، گرافیتی یا فضاهای رهاشده)، موجب القای نظم و حضور قانون می‌شد (جدول ۳).

جدول ۳) نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین گروه‌های سنی مختلف

مولفه	حضورپذیری زنان
روشنایی و نورپردازی	۰/۴۹۵
دیده‌شدن و دیدپذیری	۰/۴۱۵
طراحی فضا و فرم کالبدی	۰/۵۹۴
دسترس‌پذیری	۰/۵۰۴
کاربری زمین	۰/۴۸۵
پاکیزگی فضای شهری	۰/۶۰۴
فضاهای بی‌دفاع شهری	۰/۴۷۶
همه‌شمولیت	۰/۵۵۷
نقش زمان (شب/روز)	۰/۴۷۳
ساختار اجتماعی محله	۰/۳۶۸
رفتار کاربران فضا	۰/۳۹۳
اعتماد اجتماعی	۰/۴۱۱
حس تعلق و آشنایی با فضا	۰/۴۴۱
تجربه‌های پیشین از ناامنی	۰/۵۷۵
نقش جنسیت در فضا	۰/۵۶۴

تحلیل رگرسیون خطی چندگانه نشان داد که بُعد کالبدی با ضریب تعیین ۰/۷۹ بیشترین سهم را در تبیین حضور زنان در فضاهای عمومی ایفا کرد (جدول ۴). این یافته، سازگار با نظریه چشمان ناظر جین جیکوبز، بیانگر آن بود که حضورپذیری تنها در بستر فضاهای طراحی‌شده برای دیده‌شدن و مشارکت اجتماعی شکل می‌گرفت.

مولفه‌هایی مانند طراحی فرم فضا، دسترسی و روشنایی، به زنان امکان «ادراک امنیت» و «امکان فرار» را داده بودند.

در بُعد اجتماعی، مولفه‌های همه‌شمولی و نقش زمان (شب/روز) سهم بیشتری داشتند. این نتیجه به‌روشنی با مفاهیم عدالت فضایی و حق به شهر پیوند داشت؛ زیرا زنان زمانی احساس امنیت کرده بودند که فضا برای گروه‌های متنوع اجتماعی (سالمندان، کودکان، افراد کم‌توان) نیز به شکل یکسان قابل استفاده بود. همچنین، زمانی که فضا در ساعات تاریک و خلوت شبانه قابلیت استفاده نداشت، احساس طردشدگی فضایی در زنان تقویت شده بود.

در بُعد ذهنی، مولفه‌های تجربه‌های پیشین از ناامنی و درک نقش جنسیت در فضا قوی‌ترین اثرگذاری را داشتند. بسیاری از زنان حتی در فضاهایی با نور کافی و نظارت رسمی، احساس ناامنی کرده بودند؛ زیرا تجربه قبلی از آزار، مزاحمت یا طرد اجتماعی در حافظه فضایی آنها حک شده بود.

جدول ۴) نتایج آزمون رگرسیون خطی (سطح معنی‌داری=۰/۰۰۰۱)

متغیر	مولفه	ضریب تعیین	آماره F	آماره T	ضریب بتا
کالبدی	روشنایی و نورپردازی	۰/۷۹۰	۲۰۱/۲۴۴	۸/۹۰۴	۰/۲۲۸
	دیده‌شدن و دیدپذیری			۸/۰۴۳	۰/۱۹۸
	طراحی فضا و فرم کالبدی			۹/۵۹۶	۰/۲۵۹
	دسترسی‌پذیری			۸/۲۲۷	۰/۲۱۲
	کاربری زمین			۸/۱۰۴	۰/۲۰۷
	پاکیزگی فضای شهری			۹/۰۱۳	۰/۲۴۹
	فضاهای بی‌دفاع شهری			۷/۱۲۱	۰/۱۸۲
اجتماعی	همه‌شمولیت	۰/۵۶۸	۱۲۳/۳۷۰	۱۰/۷۹۱	۰/۲۸۸
	نقش زمان (شب/روز)			۱۰/۲۱۰	۰/۳۵۶
	ساختار اجتماعی محله			۷/۰۱۰	۰/۲۴۵
	رفتار کاربران فضا			۷/۰۹۳	۰/۲۴۸
ذهنی	اعتماد اجتماعی	۰/۶۴۹	۱۷۳/۷۳۱	۸/۱۳۱	۰/۲۵۶
	حس تعلق و آشنایی با فضا			۸/۷۸۰	۰/۲۷۷
	تجربه‌های پیشین از ناامنی			۱۱/۸۰۲	۰/۳۸۲
	نقش جنسیت در فضا			۱۱/۲۸۹	۰/۳۶۶

بحث

پژوهش حاضر با هدف تحلیل نقش مولفه‌های امنیت شهری (در سه بُعد کالبدی، اجتماعی و ذهنی) در ارتقای حضورپذیری زنان در فضاهای عمومی، با تمرکز بر بلوار کشاورز تهران به عنوان یکی از مهم‌ترین و پرترددترین محورهای شهری صورت گرفت. تحلیل یافته‌های آماری این پژوهش از چند جنبه قابل تفسیر است: نخست، توزیع اثرگذاری بین ابعاد کالبدی، اجتماعی و ذهنی؛ دوم، نحوه تعامل میان متغیرها و گروه‌های جمعیتی؛ و سوم، نحوه هم‌راستایی یا گسست آنها با ادبیات نظری پیشین.

یافته‌های این پژوهش در راستای تبیین چندبُعدی امنیت شهری و اثر آن بر حضور زنان در فضاهای عمومی گویای آن بود که مولفه‌های کالبدی، اجتماعی و ذهنی امنیت هر یک به شیوه‌ای منحصربه‌فرد و در تعامل با یکدیگر بر رفتار فضایی زنان تاثیر داشتند. نتایج این پژوهش نه‌تنها مدل نظری طراحی‌شده را تایید کرد، بلکه برخی فرض‌های کلاسیک در ادبیات امنیت شهری را نیز مورد بازبینی قرار داد.

در بخش کالبدی، نتایج نشان داد که طراحی فضا، پاکیزگی محیط و دسترسی‌پذیری بالاترین تاثیر را بر حضورپذیری زنان داشتند. این یافته با مطالعات *فاستر* و همکاران [Foster *et al.*, 2010; Foster *et al.*, 2013; Foster *et al.*, 2016] که طراحی محیط، کیفیت مبلمان شهری و روشنایی را از عوامل موثر بر کاهش ترس از جرم دانسته‌اند، همسو است. در این زمینه، نظریه جین جیکوبز درباره "چشمان ناظر (eyes on the street)" و ایده حضور مستمر افراد در فضا به عنوان عامل افزایش امنیت نیز قابل تطبیق با یافته‌های حاضر است. فضای فیزیکی زمانی امنیت‌زا خواهد بود که نه‌تنها کارکرد کالبدی مناسب داشته باشد، بلکه با نیازها و ترجیحات جنسیتی کاربران هم‌راستا باشد. همان‌طور که *صالحی* و *حسینی* نیز اشاره کرده‌اند، امنیت برای زنان در فضاهای عمومی، مفهومی صرفاً مهندسی‌شده نیست بلکه به طور مستقیم به کیفیت فضاسازی و نظم محیطی مرتبط است [Salehi & Hosseini, 2021].

اما نکته کلیدی در یافته‌های این پژوهش، برتری نسبی مولفه‌های ذهنی نسبت به مولفه‌های اجتماعی در پیش‌بینی حضور زنان بود. مولفه‌هایی نظیر «تجربه‌های پیشین از ناامنی» و «درک جنسیت در فضا» بیشترین ضرایب تاثیر در مدل رگرسیون را داشتند. این یافته، تاکیدی است بر آنچه در پژوهش‌های *داتا* و *احمد* و *قدسی* و همکاران [Datta & Ahmed, 2020; Ghodsi *et al.*, 2017] آمده است: امنیت، بیش از آنکه در طراحی و کنترل فیزیکی ریشه داشته باشد، در «ادراک فردی و فرهنگی» نهادینه شده است. تجربه‌های منفی گذشته همچون مزاحمت، آزار کلامی یا نادیده‌گرفته‌شدن، در ذهن زنان رسوب کرده و حتی در فضاهایی که از نظر کالبدی ایمن محسوب می‌شوند، احساس ناامنی ایجاد می‌کنند. این با مفهوم "زخم فضایی (spatial trauma)" در نظریه‌های فمنیستی فضا همخوانی دارد؛ یعنی تجربه آسیب‌زا از فضا می‌تواند بر رفتار فضایی فرد تاثیر بلندمدت بگذارد.

نکته قابل تامل دیگر، جایگاه «همه‌شمولیت» در بُعد اجتماعی است. برخلاف برخی پژوهش‌ها که بُعد اجتماعی را در رده پایین‌تری از اهمیت قرار داده‌اند، این پژوهش نشان داد که شاخص‌هایی مانند امکان استفاده برابر فضا برای گروه‌های متنوع (کودکان، سالمندان، افراد دارای معلولیت) با افزایش ادراک امنیت و حضورپذیری همراه است. این یافته با نتایج پژوهش *مهادویا* و *لاتیا* و *بیبی‌جاون* [Mahadevia & Lathia, 2019; Beebeejaun, 2009] هماهنگ است که تاکید دارند فضا تنها زمانی می‌تواند امن تلقی شود که همه گروه‌های اجتماعی در آن احساس تعلق و پذیرش داشته باشند. از این منظر، فضاهای غیرهمه‌شمول نه‌تنها ناکارآمد، بلکه بازتولیدکننده تبعیض فضایی هستند.

مساله زمان نیز در این پژوهش واجد اهمیت بود. نقش متفاوت امنیت در ساعات شب و روز، یادآور این نکته است که امنیت، یک

وضعیت ثابت و عینی نیست بلکه تابع شرایط زمانی، زمینه‌های فرهنگی و سطح حضور سایر کاربران در فضا است. این نکته با یافته‌های *تیلور* و همکاران و *ناوارته-هرناندز* و همکاران [Taylor *et al.*, 2019; Navarrete-Hernandez *et al.*, 2023] مطابقت دارد که بر اهمیت «پویایی زمانی امنیت» تاکید دارند. بنابراین، فضاهایی که صرفاً در ساعات اداری فعال هستند، نمی‌توانند امنیت پایدار را برای گروه‌هایی چون زنان تامین کنند.

از منظر تحلیل جمعیت‌شناختی، تفاوت معنی‌دار برخی شاخص‌ها در گروه‌های سنی مختلف نیز از دیگر یافته‌های قابل تامل پژوهش است. برای نمونه، زنان جوان‌تر ممکن است به فضاهای عمومی نگاهی چالش‌گرایانه‌تر و مشارکتی‌تر داشته باشند، در حالی که گروه‌های سنی بالاتر به دلیل تجربه‌های تاریخی یا کاهش توانایی‌های جسمی، حساسیت بیشتری نسبت به نورپردازی، نظم محیطی و امکان فرار از موقعیت‌های پرخطر داشته باشند. این تمایز در درک و تجربه فضا، در مطالعات *محمدی بیرنگ* و *آذر* [Mohammadi Birang & Azar, 2019] نیز مورد اشاره قرار گرفته است.

نکته قابل تامل دیگر، گسست میان عوامل کالبدی و ذهنی در برخی فضاها است.

ممکن است فضای فیزیکی براساس معیارهای امنیتی طراحی شده باشد، اما چنانچه فضا فاقد نمادهای تعلق، حافظه جمعی مثبت و احترام به نقش اجتماعی زنان باشد، احساس امنیت در آن شکل نمی‌گیرد. این یافته، لزوم بازاندیشی در رویکردهای سنتی طراحی شهری را برجسته می‌کند که اغلب به امنیت به عنوان یک مساله انتظامی یا فنی نگاه کرده‌اند.

از سوی دیگر، یافته‌های این پژوهش با چارچوب نظری عدالت فضایی هم‌راستا هستند. امنیت در این چارچوب، نه صرفاً به معنای عدم تهدید، بلکه به مثابه یک حق بنیادین شهروندی تفسیر می‌شود. همان‌گونه که *کارمونا* [Carmona, 2019] بیان می‌کند، فضای شهری باید از حیث دسترسی، استفاده و معنا، برای همه گروه‌ها به طور برابر قابل تجربه باشد. بر همین اساس، فقدان امنیت در فضا را می‌توان نوعی سلب حق به شهر (Right to the City) قلمداد کرد، به‌ویژه هنگامی که نیمی از جمعیت جامعه یعنی زنان، از تجربه برابر فضا محروم می‌شوند.

در مجموع، این پژوهش تایید می‌کند که امنیت فضایی زنان، امری تک‌بُعدی نیست و نمی‌توان آن را با راه حل‌های مهندسی یا نظارتی صرف پاسخ داد. بلکه نیازمند فهم بین رشته‌ای، حساس به جنسیت و برآمده از تجربه زیسته است. طراحی شهری باید از سطح کالبدی فراتر رود و به لایه‌های فرهنگی، ذهنی و نهادی امنیت بپردازد. تنها در این صورت است که می‌توان فضاهایی خلق کرد که نه‌تنها «ایمن» بلکه «دعوت‌کننده» و «توانمندساز» باشند. آنچه این پژوهش را از مطالعات پیشین متمایز می‌سازد، تلفیق سه‌گانه ابعاد امنیت شهری و تحلیل آماری دقیق آنها است که چارچوبی یکپارچه و نوین برای تحلیل حضورپذیری جنسیتی در فضاهای شهری ارایه می‌دهد. این رویکرد، گامی در راستای تقویت ادبیات عدالت جنسیتی و توسعه سیاست‌های مبتنی بر شواهد در حوزه برنامه‌ریزی شهری به شمار می‌آید.

با توجه به یافته‌ها و محدودیت‌های این مطالعه، پیشنهادهایی برای ادامه مسیر پژوهش ارایه می‌شود:

۱- مطالعات کیفی مکمل: استفاده از مصاحبه‌های عمیق یا مشاهده مشارکتی برای فهم بهتر تجربه‌های شخصی زنان از فضاهای شهری؛

۲- بررسی تطبیقی در مناطق مختلف شهری: مقایسه تجربه امنیت زنان در مناطق شمالی، مرکزی و جنوبی شهر برای بررسی تاثیر عوامل فرهنگی و اقتصادی به عنوان متغیرهای میانجی و کنترل؛

۳- مطالعه متقابل جنسیتی: بررسی دیدگاه مردان در مورد امنیت زنان، برای شناخت کلیشه‌ها یا تعارض‌های ذهنی موجود در جامعه.

این پژوهش با وجود کوشش برای واکاوی جامع رابطه میان امنیت شهری و حضورپذیری زنان، با چند محدودیت روبه‌رو بوده است. نخست، تمرکز مطالعه بر یک محدوده خاص (بلوار کشاورز) و جمع‌آوری داده‌ها در فصول پاییز و زمستان، امکان تعمیم‌پذیری یافته‌ها به تمامی فضاهای عمومی و فصول دیگر را محدود می‌کند. دوم، با آنکه حجم نمونه با روش‌های آماری تعیین شد، نمونه‌گیری به شیوه تصادفی ساده در یک مسیر خطی و گسترده ممکن است ناخواسته منجر به عدم دسترسی به گروه‌هایی از زنان شده باشد که به دلیل احساس ناامنی، اساساً از حضور در این فضا خودداری می‌کنند. سوم، اتکای صرف به روش پیمایش کمّی و ابزار پرسش‌نامه، اگرچه روابط بین متغیرها را آشکار می‌سازد، اما قادر به کاوش در عمق دلایل، زمینه‌ها و تجربیات زیسته شرکت‌کنندگان از احساس ناامنی نیست. در نهایت، امکان کنترل تمامی متغیرهای مداخله‌گر موثر بر احساس امنیت، همچون وضعیت اقتصادی-اجتماعی یا هدف خاص افراد از حضور در فضا، وجود نداشت. پذیرش این محدودیت‌ها مسیر را برای مطالعات آتی کیفی، تطبیقی و طولی هموار می‌سازد.

نتیجه‌گیری

عوامل کالبدی، اجتماعی و ذهنی مرتبط با امنیت شهری تاثیر قابل توجهی بر میزان حضور زنان در فضاهای عمومی دارند. عناصری همچون طراحی محیط، پاکیزگی، همه‌شمول‌بودن فضا و تجربه‌های ذهنی از ناامنی نقش برجسته‌ای ایفا می‌کنند.

تشکر و قدردانی: موردی برای گزارش وجود ندارد.

تاییدیه اخلاقی: موردی برای گزارش وجود ندارد.

تعارض منافع: موردی برای گزارش وجود ندارد.

سهم نویسندگان: محمود حسینی لاهوردی (نویسنده اول)، نگارنده مقدمه/پژوهشگر اصلی/تحلیلگر آماری (۴۰٪)؛ احمد نصیری (نویسنده دوم)، روش‌شناس/پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث (۳۰٪)؛ پانته‌آ خضرلو (نویسنده سوم)، پژوهشگر اصلی/ تحلیلگر آماری/ نگارنده بحث (۳۰٪)

منابع مالی: موردی برای گزارش وجود ندارد.

منابع

- Beebeejaun Y (2009). Making safer places: Gender and the right to the city. Security Journal. 22(3):219-229.
- Carmona M (2019). Principles for public space design, planning to do better. Urban Design International. 24(1):47-59.
- Datta A, Ahmed N (2020). Intimate infrastructures: The rubrics of gendered safety and urban violence in Kerala, India. Geoforum. 110:67-76.
- Foster S, Giles-Corti B, Knuiman M (2010). Neighbourhood design and fear of crime: A social-ecological examination of the correlates of residents' fear in new suburban housing developments. Health & Place. 16(6):1156-1165.
- Foster S, Hooper P, Knuiman M, Bull F, Giles-Corti B (2016). Are liveable neighbourhoods safer neighbourhoods? Testing the rhetoric on new urbanism and safety from crime in Perth, Western Australia. Social Science & Medicine. 164:150-157.
- Foster S, Wood L, Christian H, Knuiman M, Giles-Corti B (2013). Planning safer suburbs: Do changes in the built environment influence residents' perceptions of crime risk?. Social Science & Medicine. 97:87-94.
- Ghodsi AM, Naghdi A, Roueentan M (2017). Women mental imagine and objective experience on security (case study: Women working in the unofficial sector of Hamadan Town). Quarterly of Social Studies and Research in Iran. 6(2):285-306. [Persian]
- Kallus R, Churchman A (2004). Women's struggle for urban safety. The Canadian experience and its applicability to the Israeli context. Planning Theory & Practice. 5(2):197-215.
- Karimi F, Karami I, Dehghanmongabadi A (2024). Examining the physical role of the environment in the social security of women in the urban public spaces under study: Varamin city parks. Safe City. 7(3):69-88. [Persian]
- Mahadevia D, Lathia S (2019). Women's safety and public spaces: Lessons from the Sabarmati riverfront, India. Urban Planning. 4(2):154-168.
- Mehta V (2019). Space, time, and agency on the Indian street. In: The Palgrave handbook of bottom-up urbanism. Cham: Palgrave Macmillan. p. 239-253.
- Mehta V, Nogalski S (2024). Suburban camouflage in urban neighbourhoods: New building typologies and their impact on social life of residential streets. Urban Design.
- Mohammadi Birang M, Azar A (2019). Analyzing women's sense of security in public spaces with emphasis on urban parks. Journal of Urban Ecology Researches. 10(20):27-40. [Persian]
- Navarrete-Hernandez P, Luneke A, Truffello R, Fuentes L (2023). Planning for fear of crime reduction: Assessing the impact of public space regeneration on safety perceptions in deprived neighborhoods. Landscape and Urban Planning. 237:104809.
- Roberts M (1998). Urban design, gender and the future of cities. Journal of Urban Design. 3(2):133-135.
- Roosta M, Ahmadi P (2019). Evaluating the impact of environmental factors on women's sense of safety (case study: Sahlabad neighborhood- Shiraz). Strategic Research on Social Problems. 8(1):85-96. [Persian]
- Roy S, Bailey A (2021). Safe in the city? Negotiating safety, public space and the male gaze in Kolkata, India. Cities. 117:103321.
- Salehi Z, Hosseini SH (2021). The investigating environmental factors affecting women's sense of security in Sabzevar. Quarterly Journal of Woman and Society. 12(47):205-222. [Persian]
- Shariati Mazinani S, Foroghzadeh S (2017). Urban public spaces and women security: The case study of Mashhad. Strategic Research on Social Problems. 6(4):71-90. [Persian]
- Taylor RB, Haberman CP, Groff ER (2019). Urban park crime: Neighborhood context and park features. Journal of Criminal Justice. 64:101622.
- Trench S, Oc T, Tiesdell S (1992). Safer cities for women: Perceived risks and planning measures. Town Planning Review. 63(3):279.
- Putra D, Salim WA, Indradjati PN, Prilandita N (2023). Understanding the position of urban spatial configuration on the feeling of insecurity from crime in public spaces. Frontiers in Built Environment. 9:1114968.
- Yaran A, Arjomandi H, Mesgarian M (2019). Investigating the contribution of physical components of women's sense of safety to open spaces of urban tourism, case study: 30 Tir street. MANZAR. 11(47):24-37. [Persian]
- Zavadskas EK, Bausys R, Mazonaviciute I (2019). Safety evaluation methodology of urban public parks by multi-criteria decision making. Landscape and Urban Planning. 189:372-381.